

TYOLOGICKÉ ZHDNOCENÍ VÝVOJE DEKLINAČNÍHO SYSTÉMU V LATINĚ A ŠPANĚLŠTINĚ

TYOLOGICAL APPRAISAL OF EVOLUTION OF THE DECLENSION SYSTEM IN LATIN AND SPANISH

Zuzana Bernátová

Katedra obecné lingvistiky FF UP v Olomouci

Obecná jazykověda a teorie komunikace, 3. rok studia, prezenční forma studia
zuzana.bernatova01@upol.cz

Aneta Richterová

Katedra obecné lingvistiky FF UP v Olomouci

Obecná jazykověda a teorie komunikace, 2. rok studia, prezenční forma studia
aneta.richterova01@upol.cz

Školitelka: **PhDr. Barbara Pokorná, Ph.D. (barbara.pokorna@upol.cz)**

Klíčové slová

jazykovedná typológia, Vladimír Skalička, Pražská škola, latinčina, španielčina, diachronia, jazykový vývoj, deklinácia, substantívum, adjektívum, člen

Key words

typology of languages, Vladimír Skalička, Prague school, Latin, Spanish, diachrony, language evolution, declension, substantive, adjective, article

Úvod

Srovnáme-li deklinační systém v klasické latině a substantivum v dnešní španělštině na základě Skaličkovy typologie, tj. substantivum protojazyka a jazyka, který se z něj vyvinul, zjistíme, že jsou charakteristické dominancí odlišných jazykových typů. Proti výrazně flexivnímu deklinačnímu systému klasické latiny stojí španělské substantivum, které vykazuje především rysy izolačního a aglutinačního jazykového typu. Z diachronního hlediska tedy došlo v průběhu vývoje deklinačního systému z latiny do dnešní španělštiny k výraznému typologickému posunu. Tato studie se věnuje typologickému zhodnocení vývoje deklinačního systému v latině a španělštině, prostřednictvím typologického popisu vývoje substantiva z latiny do španělštiny poukazuje na posun v dominanci jazykových typů ve zkoumané části jazyka a poukazuje tak na využití Skaličkovy typologie z diachronního aspektu. Vedle substantiv je pak pozornost okrajově věnována také adjektivům, zájmenům a členu (1).

Pražská jazyková typologie

Jednou z nejvýznamnějších lingvistických škol, rozvíjejících se od první poloviny dvacátého století, je bezpochyby Pražská škola. V návaznosti na Saussureův strukturalismus je vybudován strukturalismus funkční, který posuzuje jednotlivé jazykové složky na základě jejich funkce v jazykovém systému. K teoriím, které byly v rámci Pražské školy vypracovány, patří jazyková typologie Vladimíra Skaličky a jeho žáků, označována též jako typologie pražská.

Vladimíru Skaličkovi a jeho pojetí typologie jsme se již věnovaly v rámci příspěvku *Izolačné črty v latinčine na základe typológie Vladimíra Skaličku* (Bernátová – Richterová, 2016, In: *Motus in verbo*, 1/2016, s. 21 – 28). Připomeňme, že nástrojem jazykové typologie je jazykový typ, tj. ideální myšlenkový konstrukt s důsledně provedenými vlastnostmi (Skalička, 1966, In: Skalička, 2006 s. 973). Skaličkova typologie rozlišuje pět základních jazykových typů: flexivní, aglutinační, izolační, polysyntetický a introflexivní. V jednotlivých jazycích a jejich částech se v různé míře projevují rysy zmíněných jazykových typů. Na základě převažujících rysů pak hovoříme o dominanci jazykového typu nebo typů ve zkoumaném jazyce nebo jeho složce. Na základě Skaličkovy typologie je tedy

možné analyzovat, charakterizovat, klasifikovat i srovnat jednotlivé jazyky, jejich části i části jednoho jazyka. K podrobné charakteristice pražské typologie a jazykových typů srov. např. Skaličkovy studie Vývoj české deklinace (Studie typologická) (Skalička, 1955, In: Skalička, 2004, s. 209 – 247), Typologický konstrukt (Skalička, 1955, In: Skalička, 2006, s. 973-978), K otázce typologie (Skalička, 1955, In: Skalička, 2006, s. 979 – 989). Pražská lingvistická typologie (Skalička – Sgall, 1955, In: Skalička, 2006, s. 1265 – 1285) aj. či Popelovu předmluvu Skaličkova jazyková typologie/Jaroslav Popela (Vykypěl – Boček ed., 2006, 45 s.).

Synchronní a diachronní přístup k jazyku

Přirozené jazyky mají mnoho variant, mimo jiné rozlišujeme např. varianty diachronické. Strukturalisté vnímají jazyk jako systém, jehož složky spolu navzájem souvisejí. V případě živého jazyka se tento systém a jeho složky neustále vyvíjí. Jednotlivé složky jazyka se obvykle vyvíjejí s různou rychlostí a intenzitou, stejně tak se různě vyvíjejí jednotlivé jazyky. Některé jazykové změny se mohou projevovat pouze jednou, jiné opakovaně a mohou se vyskytovat v jednom nebo ve více jazycích či jazykových složkách (Skalička, 1955, In: Skalička, 2004b, s. 700 – 704). Existuje celá řada příčin jazykových změn. Vedle vnějších příčin jazykových změn se v jazyce často projevují jazykové změny, které jsou dány vnitřními příčinami vycházejícími ze systému jazyka. Jednotlivé jazykové změny se navzájem často ovlivňují, vyvolávají nebo vyrovnávají jedna druhou. Např. změna hláskového systému může způsobit změnu systému morfologického (Skalička, 1955, In: Skalička, 2004b, s. 702 – 704).

Při zkoumání, analýze a popisu jazyka nebo některé jeho části můžeme vedle synchronního přístupu zvolit také přístup diachronní. Synchronní hledisko zkoumá stav jazyka v určitém okamžiku a vzájemné vztahy koexistujících jazykových jevů. Diachronní pohled se pak zabývá jazykovým vývojem a zkoumá vztah jazykového jevu k jazykovému jevu předešlému nebo následujícímu (Černý, 1996, s. 133). Protiklad synchronie a diachronie je jedním ze základních pilířů ženevského strukturalismu. Vedle Saussura se toutéž problematikou zabýval také český lingvista, spoluzakladatel Pražského lingvistického kroužku, Vilém Mathesius. Ten namísto termínů synchronní a diachronní rozlišuje kritéria statická a dynamická. Zatímco statická kritéria posuzují jazyk v dané době, dynamická kritéria plynou z vývojových faktů (Mathesius, 1911, s. 9).

Synchronie a diachronie v typologii

Také v rámci jazykové typologie je možné na zkoumaný jazyk nebo jeho část nahlížet jak ze synchronního, tak z diachronního aspektu. Synchronní pohled zkoumá typologický stav jazyka v určitém okamžiku, kdy dochází k minimálnímu počtu jazykových změn a vyhodnocuje dominanci jednotlivých jazykových typů v daném jazyce nebo jeho části. Z diachronního hlediska je pak možné typologicky popsat a zhodnotit vývoj zkoumaného jazyka nebo jeho části, a to prostřednictvím sledování posunu v dominanci jednotlivých jazykových typů.

Latina jako protojazyk románských jazyků

Při zkoumání jazykového vývoje, nejen z hlediska typologického, mají nespornou výhodu jazyky, které se mohou opírat o písemné památky z předchozích stádií svého vývoje a o znalost svého protojazyka. V případě románských jazyků je za protojazyk označována latina. Zde však musíme zdůraznit, že také latina měla jako ostatní přirozené jazyky své varianty a základem románských jazyků je především varianta lidová, tj. latina vulgární. Jedná se o mluvenou variantu jazyka, která koexistovala s psanou latinou v jednotlivých obdobích její existence. Vulgární latinu tedy nelze považovat za jedno z vývojových stádií latiny ani ztotožňovat s latinou klasickou, kterou je psána většina literárních památek, či dalšími variantami jazyka (Šabršula, 1980, s. 227). Penny charakterizuje vulgární latinu jako soubor tendencí a inovací, které lze pozorovat v užívání jazyka (až na výjimky v oblasti mluvené) latinsky mluvící populace, který byl jen nepatrně ovlivněn školskou nebo literární variantou jazyka (Penny, 2006, s. 20, vlastní překlad). Nejedná se však o izolovanou

variantu jazyka, vulgární latina se sice od klasické latiny (a dalších variant) v mnohém odlišovala, najdeme však celou řadu společných prvků v oblasti lexika, morfologie i syntaxe (Menéndez Pidal, 1973, s. 9). Také samotná vulgární latina měla své varianty. V případě vulgární latiny je sice obtížné stanovit chronologické hranice, můžeme však stanovit například varianty diatopické. V jednotlivých částech římského impéria se latina postupem času rozrůznila a dala vznik dnešním románským jazykům. Každá místní varianta měla své charakteristické rysy a specifika. Vulgární latina v Hispánii je v porovnání s ostatními místními variantami charakteristická především archaismem, dialektismem a konzervatismem (Penny, 2006, s. 25 – 26).

Typologická charakteristika klasické latiny, vulgární latiny a španělštiny

Jelikož se v této studii vedle vulgární latiny a španělštiny dotkneme pro srovnání také latiny klasické, je nezbytně nutné zhodnotit dominantní jazykové typy v těchto variantách jazyka. Podle Skaličkovy typologické klasifikace převažují v klasické latině rysy flexivního jazykového typu. Oproti klasické latině se ve vulgární latině postupem času projevují stále častěji izolační tendence a dochází tak ke snížení výskytu flexivních prvků. Tyto izolační tendence se projevují také v dnešní španělštině, kde dnes převažují především rysy aglutinačního a izolačního jazykového typu.

Substantivum v klasické latině

Substantiva jsou v klasické latině rozdělena do pěti deklinací, z nichž každá disponuje šesti pády v singuláru i v plurálu. Substantiva jsou rozdělena do tří rodů: maskulina, feminina a neutra. Ke kmeni substantiva je připojena koncovka, která kumulativně vyjadřuje pád a číslo substantiva. Takováto kumulace funkcí na jedné koncovce je projevem flexivního jazykového typu.

nom., vok. sg.:	<i>petr-a</i>	gen. pl.:	<i>petr-ārum</i>
gen. a dat. sg, nom. a vok. pl.	<i>petr-ae</i>	dat., abl. pl.:	<i>petr-īs</i>
ak. sg.:	<i>petr-am</i>	ak. pl.:	<i>petr-ās</i>
abl. sg.	<i>petr-ā</i>		
nom. sg.:	<i>ann-us</i>	vok. sg.:	<i>ann-e</i>
gen. sg., nom. a vok. pl.:	<i>ann-ī</i>	gen. pl.:	<i>ann-ōrum</i>
dat., abl. sg.:	<i>ann-ō</i>	dat., abl. pl.:	<i>ann-īs</i>
ak. sg.:	<i>ann-um</i>	ak. pl.:	<i>ann-ōs</i>

Dalším flexivním rysem je synonymie koncovek, kdy může být v jednotlivých deklinacích tentýž pád a číslo vyjádřen různými koncovkami:

1. dekl.	nom. sg.	gen. pl.
	<i>petr-a</i>	<i>petr-ārum</i>
2. dekl.	<i>ann-us</i>	<i>ann-ōrum</i>

Flexivním rysem je vedle synonymie také homonymie koncovek mezi paradigmaty:

<i>ann-īs</i>	dat., abl. pl. 2. deklinace
<i>petr-īs</i>	dat., abl. pl. 1. deklinace

Všimněme si však, že k homonymii může docházet také v rámci paradigmatu, kdy je jedna koncovka společná více pádům téhož slova. Tento druh homonymie je naopak projevem typu izolačního:

petr-ae = gen. a dat. sg, nom. a vok. pl.

V rámci deklinačního systému substantiv v klasické latině tedy převažují rysy flexivního jazykového typu, i zde však najdeme také projevy typu izolačního.

Substantivum ve vulgární latině, románštině a staré kastilštině

Tvary dnešních španělských substantiv, adjektiv, členu a pronomín vycházejí z akuzativu odpovídajícího latinského substantiva, adjektiva či pronomína.

Ve vulgární latině se daleko více projevovaly izolační tendence, vyznačovala se mj. častou konverzí slov do jiné třídy. V rámci jmenného systému došlo k zániku neutra. Většina neuter přešla k maskulinu (Ostrá, 1967, s. 13). Z původních pěti deklinací se ve vulgární latině užívaly tři: K první patřila substantiva zakončená na *-a*, ke druhé substantiva končící vokálem *-o*, poslední skupinu pak tvořila substantiva zakončená konsonantem či hláskou *-e*. Vlivem hláskových změn a analogií došlo k redukci pádových koncovek a následnému rozpadu deklinačního systému, ze kterého se v Hispánii prosadily tvary vycházející ze zmíněného latinského akuzativu.

V 1. století př. n. l. došlo ve vulgární latině v singuláru ke ztrátě koncového akuzativního *-m*. Protože se ve vulgární latině navíc přestalo rozlišovat mezi krátkými a dlouhými samohláskami a vlivem následného hláskového vývoje došlo zhruba na přelomu 9. a 10. století n. l. k omezení počtu možných finálních vokálů, užívaly se pro vyjádření šesti pádů ve vulgární latině příp. pozdější románštině v singuláru pouze dvě koncovky (Penny, 2006 s. 141 – 142).

	vulgární latina	>	románština a stará kastilština
gen. a dat. sg.:	<i>petr-ae</i>	>	<i>petr-e</i>
nom., ak., vok., abl. sg:	<i>petr-a</i>	>	<i>petr-a</i>
nom. a ak. sg:	<i>ann-u</i>	>	<i>ann-o</i>
gen. sg.:	<i>ann-i</i>	>	<i>ann-e</i>
dat. a abl. sg:	<i>ann-o</i>		
vok. sg.:	<i>ann-e</i>		
gen. a vok. sg.:	<i>ann-e</i>		
nom., ak., dat., abl. sg:	<i>ann-o</i>		

Došlo tedy k navýšení intraparadigmatické homonymie, která je projevem izolačního jazykového typu. Ze dvou koncovek se pak v Hispánii, jak již bylo řečeno výše, prosadila koncovka akuzativu.

Také v rámci plurálu došlo ve vulgární latině k redukci počtu koncovek. Původní dativní a ablativní koncovka *-īs* první a druhé deklinace byla nejprve nahrazena koncovkou *-ibus*. K vyjádření genitivu se následně využívalo spojení předložky *de* se substantivem v ablativu, dativ se pak vyjadřoval spojením předložky *ad* s akuzativem.

	vulgární latina	>	románština a stará kastilština
nom., vok. pl.:	<i>petr-ae</i>	>	<i>petr-e</i>
gen., abl. pl.:	<i>petr-ibus</i>		
dat. ak. pl.:	<i>petr-as</i>	>	<i>petr-as</i>
nom., vok. pl.:	<i>ann-i</i>	>	<i>ann-e</i>
gen., abl. pl.:	<i>ann-ibus</i>		
dat. ak. pl.:	<i>ann-os</i>	>	<i>ann-os</i>

I zde tedy vidíme značnou homonymii koncovek. Vlivem analogie pak došlo k redukci koncovek plurálu na dvě koncovky: nominativní a akuzativní.

Akuzativní koncové *-s* bylo následně považováno pouze za znak plurálu a přestalo tedy být znakem pádovým, analogicky pak vymizelo z tvarů singuláru. Protože se tedy za znak plurálu začal považovat sufix *-s*, zcela logicky se také v plurálu prosadil ze zbylých tvarů původní akuzativ (Penny, 2006, s. 139 – 144) (2): srov. např.:

ak. sg.: <i>petr<u>a</u></i>	-	nom. pl.: <i>petrae</i> / ak. pl.: <i>petr<u>as</u></i>
ak. sg.: <i>ann<u>o</u></i>	-	nom. pl.: <i>anni</i> / ak. pl.: <i>ann<u>os</u></i>

Již v klasické latině se v některých případech vedle flexivních koncovek užívalo předložkových pádů, které jsou projevem izolačního jazykového typu, příklady užití jsme uvedly v již uvedeném příspěvku *Izolačné črty v latinčine na základe typológie Vladimíra Skaličku* (2016). Předložkové pády se postupně daleko více prosazovaly a užívaly v latině vulgární, jelikož došlo k rozpadu deklinačního

systému a tedy zániku pádových koncovek, zcela přirozeně se pro vyjádření pádů užívalo právě tohoto izolačního spojení předložky a substantiva.

Ve vulgární latině, románštině a staré kastilštině tedy došlo k výraznému posunu k izolačnímu jazykovému typu. Vedle původně flexivních koncovek se již ve vulgární latině hojně užívalo izolačních předložkových pádů. Postupně došlo ke splývání a redukci počtu koncovek, až se nakonec v Hispánii zcela prosadil tvar vycházející z původního akuzativu. Původní flexivní deklinační systém klasické latiny byl tak postupně nahrazen systémem aglutinačně-izolačním. Obdobným vývojem jako substantiva pak prošla také původně flexivní adjektiva, pronomina či sklonné číslovky.

Poznámka ke vzniku určitého členu jako dalšímu projevu izolace

Z diachronního hlediska se jeví zajímavý vývoj tvarů latinského demonstrativa *ille, illa, illud* ‚onen, ona, ono‘. Tato pronomina totiž dala vznik nejen dnešním španělským tvarům osobního zájmena ve 3. osobě, ale vyvinul se z nich také dnešní španělský člen určitý (3), např.:

latina	románština a stará kastilština	španělština člen/zájmeno
<i>illum</i>	<i>elo > el (ell)</i>	<i>el /él</i>
<i>illud</i>	<i>elo > lo</i>	<i>lo/ello</i>
<i>illōs</i>	<i>elos > los</i>	<i>los/ellos</i>

Vyskytovalo-li se v latině zájmeno ve funkci členu, mělo výhradně proklitické postavení. Z toho důvodu prošly tyto tvary jiným hláskovým vývojem než osobní zájmena 3. osoby, která se mohla vyskytovat také v pozici přízvučné (Zavadil, 2004, s. 80 – 81) (4). V dnešní španělštině má sice člen podobu izolovaného slova, jedná se však o satelitní gramatický morfém, který se vždy váže na plnovýznamové substantivum a spoluvytváří lexikálně-gramatické sémantické pole daného substantiva (Zavadil – Čermák, 2010, s. 392 – 393). Existence členu ve španělštině je tedy typickým projevem izolačního typu, který v klasické latině nenajdeme. U některých latinských textů, které jsou považovány za určitý zdroj podoby vulgární latiny (tj. některé texty neliterárního charakteru a technického zaměření, neoficiální dopisy, glosy, mnohé překlady řeckých děl, ale i některé literární památky z období křesťanské a středověké latiny (Palmer, 1988, s. 149 – 155)) se pak diskutuje o zvýšené četnosti výskytu demonstrativ, která dle některých studií plní jednu nebo více z funkcí určitého členu, přičemž jejich původní sémantický význam je oslabován. Protože se však vedle demonstrativ *ille* a *iste*, která jsou základy určitých členů v dnešních románských jazycích (5), v textech hojně vyskytují také další demonstrativa, nemůžeme v latině jednoznačně prokázat užití některého demonstrativa výhradně ve funkci členu (Adams, 2013, s. 482 – 527) (6). Je však jasné, že právě vlivem rozpadu původního flexivního deklinačního systému klasické latiny bylo vedle izolačního vyjádření pádů pomocí předložek, k úplnému vyjádření gramatických kategorií substantiva postupem času potřeba dalšího izolačního prostředku: členu.

Substantivum v moderní španělštině

Moderní španělština již nedisponuje jmennou flexí. Pádové vztahy jsou vyjadřovány izolačně pomocí předložek, např.:

gen. sg.:	<i>de(l) año</i>
gen. pl.:	<i>de (los) años</i>
ins. sg.:	<i>con (la) piedra</i>
ins. pl.:	<i>con (las) piedras</i>

Všechna substantiva jsou rozdělena do dvou rodů: maskulin a feminin. V tomto případě je klasická latina, která disponovala také neutrem opět flexivnější. Rod španělského substantiva se obvykle shoduje s rodem latinského ekvivalentu, z něhož se španělské substantivum vyvinulo, již výše jsme však zmínili zánik neuter a přechod substantiv do jiné třídy (rodu).

Sg.				
lat.:	<i>petr-am</i>	>	šp.	<i>(una/la/θ) piedr-a-θ</i>
lat.:	<i>ann-um</i>	>	šp.	<i>(un/el/θ) añ-o-θ</i>
Pl.				
lat.:	<i>petr-ās</i>	>	šp.	<i>(las/θ) piedr-a-s</i>
lat.:	<i>ann-ōs</i>	>	šp.	<i>(los/θ) añ-o-s</i>

K lexému substantiva je aglutinačně připojen sufix značící rod substantiva. Aglutinačně se vyjadřuje též plurál, a to připojením již zmíněného sufixu *-s* (v singuláru je tento sufix nulový). Rod a číslo substantiva je však případně vyjádřen také izolačně pomocí členu. Ve španělštině však existují substantiva, jejichž rod je vyjádřen pouze izolačně pomocí členu a objevují se též substantiva, která se pojí se členem opačného rodu, případně náleží k oběma rodům (7):

<i>un/el estudiante</i>	m.
<i>una/la estudiante</i>	f.
<i>un/el agua</i>	f.
<i>el/la mar</i>	m. i f.
<i>el/la estudiante</i>	m. i f.

Dalším izolačním prostředkem, který může vyjádřit či spoluznačit rod a číslo substantiva, je adjektivum, a to díky kongruenci v rodě i v čísle. Stejně jako substantiva také adjektiva ve španělštině jsou nesklonná.

<i>el año nuevo</i>
<i>las piedras nuevas</i>
<i>el estudiante nuevo</i>
<i>los estudiantes nuevos</i>

V rámci španělského substantiva tedy dominují jazykové typy aglutinační a izolační.

Ke stupňování adjektiv

K výraznému typologickému posunu od flexe k izolaci došlo v případě stupňování adjektiv. Stupňování v klasické latině bylo až na výjimky syntetické, např.:

poz.:	<i>nov-us/nov-a/nov-um</i>
kom.:	<i>nov-ior/nov-ius</i>
sup.:	<i>nov-issim-us/ nov-issim-a/ nov-issim-um</i>

Komparativ a superlativ adjektiva je tvořen aglutinačním připojením sufixu k lexému adjektiva. Za stupňovací sufix je případně aglutinačně připojena pádová koncovka. Výsledné adjektivum se tedy nadále chová flexivně, kdy se skloňování realizuje pomocí flexivních koncovek, vykazuje však také rysy aglutinačního jazykového typu. Izolačně se v klasické latině stupňovala pouze adjektiva, u kterých před koncovkou stála samohláska, např.:

poz.:	<i>necessāri-us/ necessāri-a/ necessāri-um</i>
kom.:	<i>magis necessāri-us/ necessāri-a/ necessāri-um</i>
sup.:	<i>maximē necessāri-us/ necessāri-a/ necessāri-um</i>

K vytvoření komparativu a superlativu se tedy využívalo izolačního prostředku, původní adjektivum si však zachovalo své flexivní koncovky. Ve vulgární latině převážil právě izolační způsob stupňování, a to i u adjektiv, která se v klasické latině stupňovala synteticky, došlo tak k ústupu od flexe a přechodu k izolaci:

poz.:	<i>fortis</i>
kom.:	<i>magis/plus fortis</i>
sup.:	<i>maxime fortis</i>

Dominance izolačního typu se pak ještě navýšila postupným zánikem flexivních koncovek adjektiv, stejně jako tomu bylo u substantiv. Izolační stupňování pochopitelně převažuje také v dnešní španělštině:

poz.: *nuevo*

kom.: *más nuevo*

sup.: *el más nuevo*

Je však třeba poznamenat, že i ve španělštině najdeme pozůstatky syntetického způsobu stupňování, či kombinaci obou způsobů. Přirozeně syntetického původu jsou pouze komparativy *mejor* (z lat. *melior*), *peor* (z lat. *peior*), *mayor* (z lat. *maior*) a *menor* (z lat. *minor*). Ostatní syntetické tvary komparativu či superlativu jako např. *óptimo*, *máximo*, *mínimo*, *fortísimo* aj. jsou kultismy začleněné do španělštiny v klasickém období (Penny, 2006, s. 156). U adjektiva *bueno* (kom. *mejor*) tak vedle sebe existují syntetický superlativ *óptimo*, i superlativ analytický *el mejor*, který vzniká izolačním spojením členu s původně syntetickým komparativem adjektiva. Obdobně je tomu u několika dalších adjektiv. I přes tyto syntetické pozůstatky však v dnešní španělštině dominuje izolační způsob stupňování.

Závěr

Metody Skaličkovy jazykové typologie se užívá především v rámci synchronního zkoumání jazyka, může být však využita rovněž z diachronního aspektu. V takovém případě je možné sledovat případný vývoj jazyka od jednoho typu k druhému, respektive sledovat posun v dominanci jednotlivých jazykových typů ve zkoumaném jazyce nebo jeho části. Právě takový typologický posun v dominanci jazykových typů je patrný ve vývoji substantiva (příp. i adjektiva, pronomin, číslovek) z latiny do moderní španělštiny. V klasické latině výrazně převažují rysy flexivního jazykového typu: klasická latina rozlišuje tři rody, disponuje flexivním systémem o 5 deklinacích se šesti pády, pádové koncovky kumulují více funkcí, velmi častá je synonymie a interparadigmatická homonymie koncovek. Vedle interparadigmatické homonymie se však projevuje také homonymie intraparadigmatická, která je naopak izolačním rysem. Izolační tendence se stále více projevují v latině vulgární: postupně dochází ke snižování počtu pádů až k úplnému rozpadu deklinace, původní flexivní systém pádů je postupně nahrazován pády předložkovými. Ve španělštině tak jmenná flexe zcela vymizela a pádové vztahy jsou vyjadřovány pomocí předložek, tedy izolačně. Izolačním rysem je také snížení počtu rodů a potřeba členu k jejich vyjádření. Plurál se ve španělštině vyjadřuje aglutinačně pomocí sufixu *-s*, který se vyvinul z koncovky latinského akuzativu plurálu. V rámci španělského substantiva tedy převažují izolační a aglutinační rysy. K výrazné typologické změně došlo také v případě vývoje adjektiv, vedle rozpadu deklinace došlo k výraznému posunu v rámci stupňování. V klasické latině bylo stupňování adjektiv realizováno flexivně pomocí koncovek a aglutinačně pomocí sufixů. Převažoval tedy syntetický způsob stupňování, výjimečně se užívalo stupňování analytické, které pak ve vulgární latině až na výjimky vytlačilo původní syntetický způsob. Rovněž dnešní španělština má analytické stupňování, převažují tak opět izolační, případně aglutinační rysy, ale i zde se zachovaly pozůstatky stupňování syntetického. Ve vývoji substantiv a adjektiv z latiny do dnešní španělštiny tedy můžeme zpozorovat posun v dominanci jazykových typů od flexivního jazykového typu ke kombinaci jazykového typu izolačního a aglutinačního. Je třeba zdůraznit, že v jednotlivých jazycích i složkách konkrétního jazyka sice hovoříme o dominanci určitého jazykového typu či více typů, avšak není možné zařadit zkoumaný jazyk (dílčí složku) výhradně k jednomu jazykovému typu. Vybrané příklady uvedené v této studii slouží k ilustraci výše uvedeného typologického posunu, je však jasné, že se ve zkoumaných deklinačních systémech latiny a španělštiny v různé míře projevují také rysy dalších jazykových typů a výčet příkladů dokládajících veškeré typologické vlastnosti zkoumaných systémů a jazyků, který však není předmětem této studie, může být mnohem vyšší. Skalička postupně rozvíjel svou typologii od první poloviny minulého století, sám Skalička tedy počítal s jejím dalším rozvojem a upřesněním a jeho typologie je dodnes stále rozvíjena a aktuální. Z hlediska dnešní španělštiny shledáváme Skaličkovu typologii, která je však

mezi lingvisty španělsky mluvících zemí známá jen velmi okrajově, jako platnou teorii a to např. s ohledem na vývoj a rostoucí rozdíly poloostrovní a latinskoamerické španělštiny.

Poznámky

- (1) Hovoříme-li v této studii o typologii, máme na mysli právě Skaličkovou jazykovou typologii (není-li uvedeno jinak).
- (2) Zde si pro srovnání uveďme tvary sg. a pl. v dnešní španělštině a italštině. Zatímco španělská substantiva vycházejí z původního latinského akuzativu, základem italských tvarů je původní latinský nominativ. Tento rozdíl je patrný především v rámci tvarů plurálu, srov.:
šp.:

<i>pedra</i> (sg.)	<i>pedras</i> (pl.)
<i>año</i> (sg.)	<i>años</i> (pl.)

it.:

<i>pietra</i> (sg.)	<i>pietre</i> (pl.)
<i>anno</i> (sg.)	<i>anni</i> (pl.)
- (3) Tvary neurčitého členu, číslovky 'jeden, jedna' a neurčitého zájmena 'nějaký, nějaká' pak vycházejí z latinské číslovky *ūnus, ūna, ūnum*. Neurčitý člen se ve španělštině užívá pouze v singuláru. I přesto jsou plurální tvary *unos, unas*, které jsou převážně považovány za tvary zájmena, v některých gramatikách přiřazovány také ke členu.
- (4) Povšimněme si, že na rozdíl od substantiv a adjektiv zůstaly ve španělštině v případě osobních zájmen a určitého členu zachovány také tvary pro neutrum, to však neplatí pro člen neurčitý.
- (5) Určitý člen v italštině, španělštině, francouzštině, poloostrovní katalánštině, portugalštině a rumunštině vychází z latinského demonstrativa *ille*, základem určitého členu v sardštině a baleárské katalánštině je pak zájmeno *ipse*.
- (6) Některé funkce členu a demonstrativ jsou i v dnešních jazycích totožné a ani zde není často jednoduché člen od zájmena jednoznačně rozlišit.
- (7) Se členem pro maskulina se pojí španělská substantiva ženského rodu, která začínají *a-/ha-*, a to z důvodu plynulejší výslovnosti.

Literatura

- ADAMS, James Noel. 2013. *Social variation and the Latin language*. 1. vyd. Cambridge : Cambridge University Press, 2013. 933 s. ISBN 978-0-521-88614-7
- ČERMÁK, Petr. 2009. *Tipología del español actual a la luz de la teoría de Vladimír Skalička*. Praha : Karolinum, 2009. 232 s. ISBN 978-80-246-1673-5
- ČERNÝ, Jiří. 1996. *Dějiny lingvistiky*. 1. souborné vyd. Olomouc : Votobia, 1996. 517 s. ISBN 80-85885-96-4
- MATHESIUS, Vilém. 1911. *O potenciálnosti jevů jazykových*. Praha: Královská česká společnost nauk, 1911. 24 s.
- MENÉNDEZ PIDAL, Ramón. 1973. *Manual de gramática histórica española*. 14. vyd. Madrid : Espasa-Calpe, 1973. 367 s. ISBN 84-239-4755-6
- OSTRÁ, Růžena. 1967. *Úvod do dějin španělského jazyka*. 1. vyd. Praha : Státní pedagogické nakladatelství, 1967. 67 s.
- PALMER, Leonard Robert. 1988. *The Latin language*. University of Oklahoma Press, 1988. 372 p. ISBN 0-8061-2136-X
- PENNY, Ralph. 2006. *Gramática histórica del español*. 2. vyd. Barcelona : Editorial Ariel, 2006. 445 s. ISBN 84-344-8265-7
- POPELA, Jaroslav. 2006. *Skaličkova jazyková typologie / Jaroslav Popela*. Vydali Bohumil Vykypěl a Vít Boček, Brno : Masarykova univerzita, 2006. 45 s. ISBN 80-210-4019-X
- SKALIČKA, Vladimír. 2004a. *Vladimír Skalička: souborné dílo. I. díl, (1931 – 1950)*. 1. vyd. Praha : Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum, 2004. 464 s. ISBN 80-246-0549-X

- SKALIČKA, Vladimír. 2004b. *Vladimír Skalička: souborné dílo. II. díl, (1951 – 1963)*. 1. vyd. Praha : Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum, 2004, s. 471 – 919. ISBN 80-246-0734-4
- SKALIČKA, Vladimír. 2006. *Vladimír Skalička: souborné dílo. III. díl, (1964 – 1994), dodatky, bibliografie*. Praha : Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum, 2006, s. 925 – 1401. ISBN 80-246-0939-8
- ŠABRŠULA, Jan et al. 1980. *Úvod do srovnávacího studia románských jazyků*. 1. svazek. Vyd. 1. Praha : Státní pedagogické nakladatelství, 1980.
- ZAVADIL, Bohumil – ČERMÁK, Petr. 2010. *Mluvnice současné španělštiny: lingvistický interpretační přístup*. 1. vyd. Praha : Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum, 2010. 570 s. ISBN 978-80-246-1641-4
- ZAVADIL, Bohumil. 2004. *Vývoj španělského jazyka. II.* 1. vyd. Praha : Karolinum, 2004. 535 s. ISBN 8024604620

Summary

The linguistic typology is a method of classification, description and comparison of languages which is primarily used in synchronic study of languages. Since the first half of the 20th century Skalička had been gradually developing his typology therefore Skalička himself expected to develop and specify it even further. Until this day, his typology is still being developed and topical. For modern Spanish, Skalička's typology, which linguists in Spanish-speaking countries know only marginally, though, is a valid theory; for example, with regard to the development of Castilian Spanish and Latin American Spanish and the growing differences between them. Although typology is essentially of synchronic character, i.e., it studies language at a given point in time and does not deal with the historical explanation of this situation, this study draws attention to the fact that Skalička's typology is applicable to diachronic linguistics which studies a language over a period of time. With regard to linguistic typology of Vladimír Skalička the study deals with typological description of selected substantive and adjective forms, explores their development from Latin to Spanish and evaluates their typological modification. In the development of each language (or part of language) there is an evolution from one type to another. Classical Latin is a language with flexional dominance in declension system whereas Vulgar Latin has isolating tendencies. Finally, in Spanish there is a combination of isolating and agglutinating features.

O autorkách

Mgr. Aneta Richterová vystudovala na Univerzitě Palackého španělskou a latinskou filologii. Na téže fakultě pokračuje v postgraduálním studiu obecné jazykovědy a teorie komunikace. Věnuje se především latinským překladům a lingvistice se zaměřením na typologii a vývoj latinského a španělského jazyka.

Aneta Richterová, Univerzita Palackého v Olomouci, Filozofická fakulta, Křížkovského 511/10, 771 47 Olomouc CZ

Mgr. Zuzana Bernátová se po studiu latinské a španělské filologie na Univerzitě Palackého věnovala studiu obecné jazykovědy a teorie komunikace, kde pokračuje v doktorandském studiu. Věnuje se lingvistice se zaměřením na typologii a jazykovou diachronii, překladům a výuce latinského jazyka pro zdravotnické obory.

Zuzana Bernátová, Univerzita Palackého v Olomouci, Filozofická fakulta, Křížkovského 511/10, 771 47 Olomouc CZ